

SOYUQ SİLAHLARIN MƏHKƏMƏ EKSPERTİZASI: NƏZƏRİYYƏ VƏ TƏCRÜBƏ

Açar sözlər: soyuq silahlar, məhkəmə ekspertizası, standartlar, nümunələr, təsərrüfat-məişət təyinatlı predmetlər

Key words: cold weapons, forensic expertise, standards, samples, household items

Anahtar kelimələr: atəşsiz silahlar, adli tıp uzmanlığı, standartlar, numuneler, əşyalar

Silah canlı qüvvənin və digər obyektlərin, o cümlədən texnikanın və tikililərin məhv edilməsi üçün nəzərdə tutulmuş qurğu və ya vasitədir.

Silahlar aşağıdakı qruplara bölünür:

1. Atəşli (odlu) - barıt və ya digər partlayıcı maddələrdən istifadə etməklə atəş və ya partlayış (yanma aktı kimi) ehtiva edən silahlar;
2. Atəşsiz (soyuq) - barıt və ya digər partlayıcı maddələrdən istifadə etməklə atəş və ya partlayış (yanma aktı kimi) ehtiva etməyən silahlar;
3. Bioloji silahlar;
4. Kimyəvi silahlar;
5. Nüvə silahları.

Məhkəmə-ballistik ekspertizası daxilində odlu və soyuq silahlara dair məhkəmə və hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən qoyulmuş suallar üzrə tədqiqatlar aparılır.

30 dekabr 1997-ci il tarixli “Xidməti və mülki silah haqqında” Qanunun 2-ci maddəsinə əsasən, soyuq silah - konstruksiyasına, ölçülərinə və materialına görə birbaşa istehsalat və ya təsərrüfat-məişət məqsədləri üçün nəzərdə tutulmayan, xüsusi olaraq insanın əzələ qüvvəsindən istifadə etməklə zərərvermə obyektinə ilə bilavasitə təmas zamanı xəsarət yetirmək təyinatına malik olan silahdır. “Silahın, onun komplekt hissələrinin, döyüş sursatının, partlayıcı maddələrin və qurğuların qanunsuz hazırlanmasına, dövriyyəsinə və talanmasına dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Ali Məhkəmənin 27.05.2005-ci il tarixli 02 nömrəli Qərarına görə soyuq silah dedikdə, konstruksiyasına,

ölçülərinə və materiallarına görə birbaşa istehsalat və ya təsərrüfat-məişət məqsədləri üçün nəzərdə tutulmayan xüsusi olaraq insanın əzələ qüvvəsindən istifadə etməklə zərərvermə obyektinə ilə bilavasitə təmas zamanı xəsarət yetirmək təyinatına malik olan (milli geyim ləvazimatı hesab olunan hallar istina edilməklə xəncər, beybut, ov bıçağı, qılınç, süngü bıçaqları və s.) sair kəsici-deşici və qarışıq təyinatlı silahlar, habelə insan əzələsinin və ya mexaniki qurğunun enerjisi hesabına istiqamətlənmiş hərəkət edərək müəyyən məsafədən hədəfi zədələmək təyinatına malik olan nizə, döyüş baltası, və s. eləcə də zərbə-dağıdıcı təsirli əşyalar-beşbarmaq, nunsakalar, gürzlər, toppuz və s. aid edilir.

Soyuq silah-insan əzələ qüvvəsinin köməyi ilə və yaxud mexaniki qurğudan istifadə edilməklə istiqamətlənmiş hərəkətli mərmir ilə obyektə bilavasitə kontakt zamanı və ya məsafədən həyat üçün təhlükəli bədən xəsarəti yetirmək məqsədilə xüsusi olaraq hazırlanmış, birbaşa istehsalat və ya təsərrüfat-məişət təyinatı olmayan, hücum və yaxud aktiv müdafiə üçün nəzərdə tutulmuş, öz konstruksiyasına, ölçülərinə və materialına görə bu məqsədlərə uyğun gələn, təsiretmə prinsipinə görə deşici, kəsici, çapıcı vurucu-əzici və ya kombinə edilmiş alətdir.

Soyuq silah ekspertizasının təyin olunmasında hüquq-mühafizə orqanlarının əsas məqsədləri aşağıdakı kimi qruplaşdırıla bilər:

1. Cinayət törətməkdə təqsirləndirilən şəxsin əməlinin tövsiyə edilməsi;
2. Cinayətin alət və ya vasitəsinə hüquqi

qiymətin verilməsi;

3. Ölkəyə idxal olunan məhsulun dövrriyyəsinin qadağan olub-olmamasının müəyyənəşdirilməsi.

Cinayət törətməkdə təqsirləndirilən şəxsin əməlinin tövsif edilməsi – Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 228.4 (Qanunsuz olaraq silah, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatı, partlayıcı maddələr və qurğular əldə etmə, başqasına vermə, satma, saxlama, daşıma və gəzdirmə) və 229.4-cü (Qanunsuz olaraq silah hazırlama) maddələrinin obyektlərindən biri soyuq silahdır.

CM-nin 228.4-cü maddəsində geyim ləvazimatları hesab olunan ərazilərdə və ya ovçuluq peşəsi ilə bağlı olaraq soyuq silahı gəzdirmə halları istisna olmaqla, qanunsuz olaraq qaz silahını, soyuq silahı, o cümlədən tullayıcı silahı əldə etmə, satma və ya gəzdirməyə görə, CM-in 229.4-cü maddəsində isə qanunsuz olaraq qaz silahını, soyuq silahı, o cümlədən tullayıcı silahı hazırlamaya görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulur.

Cinayətin alət və ya vasitəsinə hüquqi qiymətin verilməsi - cinayət əməlinin törədilməsində istifadə olunan alət və vasitə məhkəmə ekspertizası zamanı soyuq silah hesab edilərsə, təqsirləndirilən şəxs cinayətlərin məcmusu üzrə məsuliyyətə cəlb edilir.

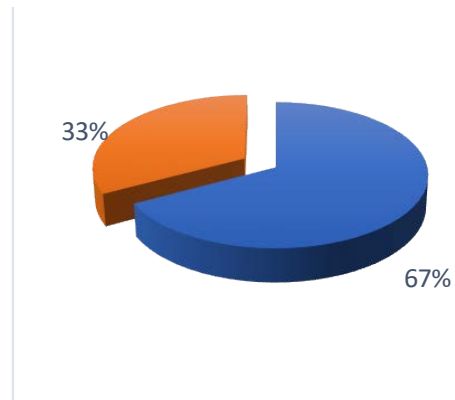
Ölkəyə idxal olunan məhsulun dövrriyyəsinin qadağan olub-olmamasının müəyyənəşdirilməsi – bu istiqamətdə məhkəmə-ballistik ekspertizaları gömrük orqanları tərəfindən təyin olunur. Əgər ölkəyə idxal olunan məhsulun “Mülki dövrriyyədə olmasına yol verilməyən əşyaların siyahısı”nda qeyd olunan qanunla dövrriyyəsi qadağan edilən silahlar və ya döyüş sursatlarına aid olması ehtimalı olduqda predmet üzrə məhkəmə-ballistik ekspertizası təyin edilir.

2022-2023-cü illər üzrə soyuq silahlarla bağlı təyin edilən məhkəmə ekspertizalarının ümumiləşdirilməsi.

2022-ci ilin statistikasına əsasən hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən Mərkəzə ümumilikdə 1.298 məhkəmə-ballistik ekspertizası təyin edilmişdir. Həmin ekspertizaların 324-ü (25%) soyuq silah ekspertizasına aiddir. 2023-

cü ildə 1.249 məhkəmə-ballistik ekspertizasının 430-u (34,4%) soyuq silah ekspertizasına aiddir.

Hüquq-mühafizə orqanlarının məhkəmə

ekspertizasının təyin edilməsi barədə qərarları əsasında predmetin soyuq silah olub-olmamasının müəyyənəşdirilməsi üçün son iki ildə ekspertizaya 1.331 ədəd tədqiqat obyekti təqdim olunmuşdur.

Təhlil olunan dövrdə hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən təqdim edilmiş 1.331 ədəd predmetin tədqiqatı aparılmış, bunlardan 439 predmetin (33%) kriminalistik meyarlar baxımından soyuq silah, 892 predmetin (67%) isə soyuq silah olmadığı müəyyən edilmişdir. Təhlil olunan dövr üzrə Mərkəzə daxil olan işlərin təhlilinə əsasən soyuq silah ekspertizası daxili işlər və prokurorluq orqanları, gömrük və sərhəd xidmətləri, cəzaçəkmə müəssisələri, hərbi hissələr tərəfindən təyin edilmişdir.

Təyin olunma dinamikasına nəzər yetirdikdə bu ekspertizaların 81,7% Daxili işlər orqanları, 11,1% prokurorluq, 3% Gömrük Xidmətinin qurumları tərəfindən təyin edilmişdir.

Hüquq-mühafizə orqanlarının qərarları təhlil edilərkən soyuq silah ekspertizasının əsasən aşağıdakı maddələr üzrə başlanmış cinayət işləri üzrə təyin edildiyi müşahidə edilir:

1. Cinayət Məcəlləsinin 120-ci maddəsi (Qəsdən adam öldürmə) üzrə – 45 iş (6%);
2. Cinayət Məcəlləsinin 126-cı maddəsi (Qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma) üzrə – 161 iş (21,4%);
3. Cinayət Məcəlləsinin 128-ci maddəsi (Qəsdən sağlamlığa yüngül zərər vurma) üzrə - 76 iş (10%);
4. Cinayət Məcəlləsinin 177-ci maddəsi

(Oğurluq) üzrə - 71 iş (9,4%);

5. Cinayət Məcəlləsinin 228-ci maddəsi (Qanunsuz olaraq silah, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatı, partlayıcı maddələr və qurğular əldə etmə, başqasına vermə, satma, saxlama, daşıma və gəzdirmə) üzrə - 259 iş (34,4%);

6. Cinayət Məcəlləsinin 234-cü maddəsi (Qanunsuz olaraq narkotik vasitələri, psixotrop maddələri və ya onların prekursorlarını hazırlama, istehsal etmə, əldə etmə, saxlama, daşıma, göndərmə və ya satma) üzrə - 142 iş (18,8%).

Predmetin soyuq silah olub-olmamasının müəyyənləşdirilməsi üçün istintaq orqanları tərəfindən ilk öncə dəyərləndirmə aparılmalıdır. Sözügedən dəyərləndirmənin alqoritmi aşağıdakı kimidir:

1. Hadisə yerində və ya şəxsin üzərində aşkar edilərək götürülmüş soyuq silahın kустar və ya sənaye üsulla hazırlanmasının müəyyən edilməsi;

2. Daha sonra həmin predmetin “soyuq silah”la bağlı qanunvericilikdə müəyyən edilmiş tələblərlə üst-üstə düşüb-düşmədiyini tədqiq etməli, həmçinin bu zaman soyuq silah kolleksiyaları da nəzərdən keçirilməli;

3. Müstəntiq tərəfindən aparılan ilkin tədqiqat nəticə vermədikdə bu zaman xüsusi biliklərin tətbiq olunmasına ehtiyac duyularsa məhkəmə-ballistik ekspertizası təyin edilir.

Ekspertiza zamanı hər bir halda təqdim olunmuş predmetin ümumi forması, ölçüləri, tiyənin möhkəmliyi və itilənmə vəziyyəti, dəstəyinin forması, əldə rahat və möhkəm tutulma dərəcəsi, dəstəyi tiyədən ayıran məhdudlaşdırıcının olub-olmaması və üzərində zavod işarələrinin olub-olmaması araşdırılır. Yuxarıda qeyd olunan əlamətlər predmetin soyuq silah olub-olmamasına dəlalat edən kriminalistik meyarlardır. Bu cür əlamətləri ekspertlər xüsusi cədvəllərdə, belə silahların şekillərinin, çertyojlarının təsvirlərinin olduğu albomlarda, etalonlarda olan məlumatlarla tutuşduraraq müvafiq nəticəyə gəlirlər.

Hüquq-mühafizə orqanları arasında yayılmış mənfi təcrübəyə görə müstəntiqlər hadisə yerindən baxış və axtarış zamanı götürülmüş hər bir predmetin soyuq silah olub-olmamasının müəyyənləşdirilməsi üçün Mərkəzə göndərilir.

Bunu son iki il üzrə Mərkəzə daxil olan işlərin

təhlili də göstərir. Belə ki, müvafiq dövr ərzində hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən göndərilən predmetlərin 67% soyuq silah kateqoriyasına aid edilməmişdir.

Tədqiq olunan dövr üzrə Mərkəzə təqdim olunmuş soyuq silah olub-olmamasının aydınlaşdırılması üçün ən primitiv tədqiqat obyektlərinin təsvirləri təqdim olunur.

Cədvəldə verilən predmetlərin soyuq silah olması hər şeydən əvvəl qanunvericilik baxımından mümkün deyil.

Belə ki, həm “Xidməti və mülki silah haqqında” Qanuna, həm də Ali Məhkəmənin Plenum Qərarına görə soyuq silah kateqoriyasına konstruksiyasına, ölçülərinə və materialına görə birbaşa istehsalat və ya təsərrüfat-məişət məqsədləri üçün nəzərdə tutulmayan predmetlər aid edilir. Mətbəx bıçağı, məişət baltası, qayçı və ya kəlbətin və s. təsərrüfat-məişət təyinatları predmetlərdir.

deformasiya olunmuş şiş

deformasiya olunmuş mətbəx bıçağı

kəlbətin

suvenir bıçaqlar

Məişət baltası

şüşə parçası

oboykəsən

Tiyəsi ayrılmış mətbəx bıçağı

bız

turist bıçağı

toxmaq

taxta ağac

kəmənd

kağız kəsən

qayçı

Qanunvericiliklə birbaşa müəyyən edilən hallarla bağlı məhkəmə ekspertizalarının təyin edilməsi aşağıdakı çətinliklərə səbəb olur:

- Hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən təsərrüfat məişət təyinatlı predmetlərlə bağlı soyuq silah ekspertizasının təyin edilməsi istintaqın müddətinə təsir edir;

- Ekspertlərin iş yükünü artırır hər bir ekspert rəyində tədqiqata göndərilən predmet təsvir edilərək onun parametrləri verilir. Bu hallar isə əsassız vaxt itkisinə səbəb olur.

- Vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının pozulmasına şərait yaradır.

Göstərilənlər nəzərə alınaraq soyuq silahların məhkəmə ekspertizasının aparılması zamanı yaranan problemlərin əsas həlli yolları kimi aşağıdakı tədbirlərin görülməsi zəruridir:

1. Hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən soyuq silah ekspertizalarının təyin edilməsi zamanı soyuq silaha dair elmi-nəzəri anlayışın, eləcə də qanunvericilik baxımdan “Xidməti və mülki silah haqqında” Qanunun və Ali Məhkəmə Plenumunun 27.05.2005-ci il tarixli Qərarının müddəalarının nəzərə alınması;

2. Xarici ölkələrin təcrübəsi nəzərə alınaraq aidiyyəti qurumlarla birgə ölkə üzrə soyuq silahların standartının hazırlanması.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi
2. “Xidməti və mülki silah haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu
3. “Silahın, onun komplekt hissələrinin, döyüş sursatının, partlayıcı maddələrin və qurğuların qanunsuz hazırlanmasına, dövriyyəsinə və talanmasına dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Ali Məhkəmənin Plenum Qərarı
4. Əhmədov C. “Soyuq silahın kriminalistik ekspertizası” Bakı, 2008.
5. Тихонов Е.Н. Уголовно-правовая и криминалистическая оценка холодного оружия. Томск, 1976.
6. Тихонов Е.Н. Криминалистическое исследование холодного оружия. Учебное пособие. Барнаул, 1983.
7. Подшибякин А.С. Холодное оружие. Москва, 1997, 2010.

FORENSIC WEAPONS: THEORY AND PRACTICE

AYSEL KISHIYEVA

Providing leadership in the Scientific-research and methodical work department of the Forensic Center, Ph.D in Law

SUMMARY

Due to the common negative experience among law enforcement agencies, investigators send every item taken from the crime scene during the inspection and search to the Center to determine whether it is a cold weapon or not.

This is also shown by the analysis of the cases received by the Center for the last two years. Thus, 67% of the objects sent by law enforcement agencies during the relevant period were not classified as cold weapons.

In the article, the criteria for selecting research objects to be sent to cold weapons expertise and the main methods of expertise research are given.

In order to eliminate existing problems in the field of determining and conducting forensic examination of cold weapons, it was proposed to prepare uniform standards for cold weapons for the country.

ATEŞSİZ ADLİ SİLAHLAR: TEORİ VE UYGULAMA

AYSEL KİŞİYEVA

Adli Bilirkişilik Merkezinin Bilimsel-araştırma ve metodik çalışma departmanında liderlik sağlayan

ÖZET

Kolluk kuvvetleri arasındaki ortak olumsuz deneyim nedeniyle, soruşturma ekipleri inceleme ve arama sırasında olay yerinden alınan her eşyayı, soğuk silah olup olmadığının tespiti için Merkez'e gönderiyor.

Son iki yılda Merkeze ulaşan vakaların analizi de bunu gösteriyor. Böylece ilgili dönemde kolluk kuvvetleri tarafından gönderilen nesnelerin yüzde 67'si soğuk silah olarak sınıflandırılmadı.

Makalede soğuk silah uzmanlığına gönderilecek araştırma nesnelerinin seçimine ilişkin kriterler ve uzmanlık araştırmasının ana yöntemleri verilmektedir.

Soğuk silahların belirlenmesi ve adli muayenesinin yapılması alanında mevcut sorunların giderilmesi amacıyla, ülkeye yönelik soğuk silahlara ilişkin yeknesak standartların hazırlanması önerildi.